

ՀՏԴ՝ 81՝ 37

DOI: 10.52971/18294316-2024.27.1-90

Հ.-Ե. *(S)Ս(E)- «ԿՏՐԵԼ, ԾԱԿԵԼ» ԱՐՄԱՏԻՑ ՍԵՐՎԱԾ ՀԱՅԵՐԵՆ
ՄԻ ՔԱՆԻ ԲԱՌԵՐԻ ՍՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Հովհաննես Լ. Զաքարյան

«Տաթև» գիտակրթական համալիր, Երևան, ՀՀ

Ամփոփում

Նախաբան. Հոդվածը նվիրված է հ.-ե. *(s)ս(e)- «կտրել, ծակել» պարզական արմատից անմիջականորեն սերված մի շարք այնպիսի բառերի կամ արմատների ստուգաբանությանը, որոնք գրային հայերենում սկսվում են վ-, գ- կամ աւ- հնչյուն(ներ)ով: *Մեթոդներ և նյութեր.* Ստուգաբանությունները կատարված են հնչյունական, բառակազմական, իմաստային վերլուծությունների հիման վրա, ներքին ու արտաքին վերականգնումների և պատմահամեմատական հետազոտության եղանակների կիրառմամբ: Օգտագործված են ինչպես հանրահայտ ստուգաբանական բառարաններում ու հետազոտություններում, այնպես էլ հայերենի բարբառային բառարաններում ընդգրկված նյութերը: *Վերլուծություն.* Հնդեվրոպաբանության մեջ ընդունված է այն կարծիքը, թե հայերենի վ- սկզբնահնչյունով բառերը բնիկ չեն՝ բացառությամբ մեկ տասնյակ բառերի, որոնք համարվում են կանոնից շեղումներ: Սույն հոդվածում, սակայն, բացահայտված է վ- սկզբնահնչյունով բնիկ հայերեն բառերի ծագման օրինաչափությունը, որի հիման վրա կատարված են նոր ստուգաբանություններ: *Արդյունքներ.* Հոդվածի շրջանակներում առաջարկված են հետևյալ բառերի նոր ստուգաբանությունները. *վարսել, վարսամ, աւեր, վտառանք, վիրապ, վիհ, վախ, վնաս, վտանգ, վթար, գայթ, վրէպ, գամ, գայլիկոն, գչիր, վիատ* և այլն:

Բանալի բառեր՝ *հայրց լեզու, հ.-ե. նախալեզու, արմատային տարբերակներ, սկզբնահնչյուն, աճական, ձայնդարձ, ածանց, սահող s, *ս ձայնորդ, փոխառություն:*

Ինչպես հղել՝ *Զաքարյան Հ., Հ.-Ե. *(s)ս(e)- «կտրել, ծակել» արմատից սերված հայերեն մի քանի բառերի ստուգաբանություն, // ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ»: Գյումրի: 2024: Հ. 1 (27): 90 - 101 էջեր: DOI: 10.52971/18294316-2024.27.1-90*

THE ETYMOLOGY OF SEVERAL ARMENIAN WORDS DERIVED FROM PIE ROOT *(S)U(E)- «TO CUT, TO PIERCE»

Hovhannes L. Zakaryan

"Tatev" Center of Research and Education, Yerevan, RA

Abstract

Introduction: The article is devoted to the etymology of a number of Armenian words or roots that derived from the PIE root *(s)u(e) - “to cut, to pierce” and in written Armenian begin with the sound(s) վ-, գ- or ալ-. **Methods and materials:** Etymological research were carried out on the basis of phonetic, lexical, semantic levels, using methods of internal and external reconstructions and comparative-historical methods. Materials included in well-known etymological dictionaries and studies, as well as in dictionaries of Armenian dialects, were used. **Analysis:** In Indo-European studies it is generally accepted that the Armenian words with the initial sound վ- are non-original, with the exception of about a dozen words that are considered deviations from the norm. The present article reveals the regularity of the origin of native (inherited) Armenian words with the initial sound վ-, due to which new etymologies are put forward. **Results:** Within the framework of the research we suggest new etymological approaches to the following words: վարսել, վարսամ, ալեր, վտառանք, վիրապ, վիհ, վախ, վնաս, վտանգ, վրար, գայթ, վրէպ, գամ, գայլիկոն, գչիր, վիստ etc.

Key words: Armenian, PIE, root variants, initial sound, determinative, vowel gradation, affix, s-mobile, sonorant *u, loanword.

Citation: Zakaryan H. *The Etymology of Several Armenian Words Derived from PIE Root *(s)u(e)- «to Cut, to Pierce»*, // «Scientific works» of SCAS NAS RA. Gyumri, 2024. V. 1(27). 90-101 pp. DOI: 10.52971/18294316-2024.27.1-90

ЭТИМОЛОГИЯ НЕКОТОРЫХ АРМЯНСКИХ СЛОВ, ВОЗНИКШИХ ОТ ПИЕ КОРНЯ *(S)U(E)- «РЕЗАТЬ, КОЛОТЬ»

Оганес Л. Закарян

Научно-образовательный комплекс "Татев", Ереван, РА

Аннотация

Введение: Статья посвящена этимологии ряда армянских слов или корней, которые возникли от ПИЕ корня *(s)u(e)- «резать, колоть» и в письменном армянском языке начинаются со звука (звуков) վ-, գ- или ալ-. **Методы и материалы:** Этимологии осуществлены на основе фонетического, лексического, семантического анализов, с использованием методов внутренней и внешней реконструкций и историко-сравнительного исследования. Используются материалы, включенные в известные этимологические словари и исследования, а также в словари армянских диалектов. **Анализ:** В индоевропеистике общепринято мнение, что в армянском языке слова с начальным звуком վ- являются неисконными, за исключением примерно десятка слов, которые считаются отклонениями от нормы. В настоящей статье, однако, вскрывается закономерность происхождения исконно армянских слов с начальным звуком վ-, благодаря чего предлагаются новые этимологии. **Полученные результаты:** В рамках статьи предлагаются новые этимологии следующих слов: վարսել, վարսամ, ալեր, վտա-

Քննարկվող հայերեն բառերի շարքում կան հոմանիշներ (վարսել – գամել, վետ «ծակ» – վտառ «անցք», վնաս – վթար, վիրապ – վիհ – վախ «անդունդ», վերք – վրին «վերք», գերծանել «ածիլել» – վիրալ «սափրել», գայլիկոն – գչիր «շաղափ», վախ «ահ» – վտանգ, գայթ «սխալ» – վրեպ, որոնց միջև փորձել ենք գտնել նաև ծագումնաբանակապ կապեր, մինչդեռ դրանք մինչ այժմ բխեցվել են միանգամայն տարբեր աղբյուրներից:

Հետազոտության ընթացքը և արդյունքները

Հ.-ե. *(s)u(e)- «կտրել, ծակել» արմատը գիտական աղբյուրներում ներկայացված է տարբերակներով՝ № 1944, սյեր-4 «կտրել, ծակել», № 2069, *uā-1, uō-, uə- «խփել, խոցել, վիրավորել», № 2070, *uen- «խփել, խոցել, վիրավորել», № 2133, *uel-8 «պատռել, վերք; գողանալ», № 2168, *uer-7 «պատռել, ճղել», № 2217, *urēg-, urōg-, urəg- «կտրել, փշրել, ջարդել» [15], *swer- «թարախակալել (վերքը)», *swergh- «հիվանդ լինել, տառապել», *wřān- «վերք», *wřāg'h- «փուշ, ասեղ» [14], *werəg'-, *wrēg'- «ծակել, կտրել» [17, peзaть] նև:

Նշված արմատից սերված են համարվում հայ. **վերք** «1. խոց, կեղ, 2. Վնասվածք, 3. (հնցծ.) թարախ, շարավ» (որից՝ **վիրավոր** «խոցված, վնասված») <*(s)u(e)- «կտրել, ծակել» [13, էջ 710-711]¹, **վանդել** «1. ոչնչացնել, ավերել, 2. հիվանդանալ» [15, № 2070, *uen- «խփել, խոցել, վիրավորել»]², **(հ)երգիծանել** «1. պատռել, կտրել, ճեղքել, պայթեցնել, 2. գծել, նշան անել, 3. կծել, 4. (փխբ.) նախատել, ծաղրել, 5. սաստիկ ցավ զգալ» <*րգէծ- <*գրէծ- <*ureid-s- <*uer-³, **գերծ-** «1. ածիլված (զուվիսը), 2. ցավ» (որից՝ **գերծանել, գերծուլ** «ածիլել, մազերը կտրել») <*uerd-s- <*uer-⁴ [15, № 2168, *uer-7 «պատռել, ճղել»: 13, էջ 158, 222], **երկ** «ջանք, գործ, գուն»⁵, **երկն-** «ծննդյան ցավեր»⁶ [14, *swergh- «հիվանդ լինել, տառապել», **երիթ (իրիթ)** «մեծ սեպ» <*urit- *uer- «պատռել, ճեղքել» [13, էջ 225] բառերը:

¹ **վերք** բառը Հ. Աճառյանը չի ստուգաբանել՝ *(s)u(e)- «կտրել, ծակել» արմատից ծագած ձևերի հետ նմանությունը համարելով պատահական [3, հ. 4, էջ 336-337]: Wiktionary-ն ըստ Օլսենի համարել է փոխառություն իրանական ենթադրյալ *vaiða- ձևից [16, վերք], որ համոզիչ չէ:

² **վանդել** բառը Հ. Աճառյանը չի ստուգաբանել, իսկ Պոկոռնիի կարծիքը մերժել է «վ-ի պատճառաւ» [3, հ. 4, էջ 304]: Գ. Չահուկյանը նույնպես մերժել է Պոկոռնիի կարծիքը նախաձևի «սկզբնական *u-ի պատճառով» և կասկածով համարել է իրանական փոխառություն՝ համեմատելով *վանել - vānītan «նվանել, ընկնել»* ենթադրյալ առնչության հետ [13, էջ 703]: Ի դեպ, այս բառը Հ. Աճառյանը և Գ. Չահուկյանը դիտարկել են որպես բազմիմաստ՝ «1. վանել, հալածել, 2. ավերել, ոչնչացնել, 3. Հիվանդանալ, ցավով բռնվել», իսկ «Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի»-ն տալիս է «1. պատել, պաշարել, կաշկանդել (վանդակով), 2. հաղթահարել, 3. վտանգել, տկարացնել, հիվանդացնել» իմաստները (5, վանդել): Թերևս պետք է ընդունել եռակի համանունություն՝ **վանդել 1** «վանել, հալածել, հաղթահարել», **վանդել 2** «պատել, պաշարել, կաշկանդել (վանդակով)» և **վանդել 3** «1. ավերել, ոչնչացնել, 2. Հիվանդանալ, ցավով բռնվել»: Տվյալ դեպքում գործ ունենք 3-րդ համանունի հետ:

³ Հ. Աճառյանը վերականգնել է *երգէծ- <*րգէծ- <*գրէծ- <*wrēg'- նախաձևեր [3, հ. 2, էջ 43] նկատի ունենալով, որ Պոկոռնիի բառարանում այդ բառը երկրորդ անգամ հանդիպում է որպես № 2217, *urēg-, urōg-, urəg- «կտրել» արմատի ածանցյալ: Այս արմատը թերևս նախորդների տարբերակ է:

⁴ Հ. Աճառյանը **գերծ** արմատը համարել է հավաստի ստուգաբանություն չունեցող [3, հ. 1, էջ 545]:

⁵ **երկ** բառը Հ. Աճառյանը և Գ. Չահուկյանը համարել են փոխառություն իրանական ենթադրյալ մի ձևից [3, հ. 2, էջ 58: 13, էջ 226]:

⁶ **երկն-**ը Հ. Աճառյանը, ըստ Մեյեի, կապել է **երկ-նչիլ** (<*dui- *duei-«վախենալ») բայի հետ [3, հ. 2, էջ 65]: Գ. Չահուկյանը, ըստ Պոկոռնիի, կապել է հ.-ե. *ed-uōn- *ed- «ուտել» արմատի հետ [13, էջ 227]:

Այլ լեզուների նույնարմատ գուգահեռները տրված են ստորև՝ առանձին բառերի ստուգաբանության առիթներով:

Այս արմատից կարելի է բխեցնել նաև **վարսել**, **վարսամ**, **աւեր**, **վիտել**, **վտառանք**, **վիրապ**, **վիհ**, **վախուտ**, **վախ**, **վրին**, **վնաս**, **վտանգ**, **վթար**, **գայթ**, **վրեպ**, **գամ**, **գայլիկուն**, **գչիր**, **վիրալ**, **վհաստ**, **երեթ** և այլ բառեր, որոնք պարունակում են «ծակել, կտրել, խփել» և/կամ «վնասել» իմաստային բաղադրիչը: Քննենք դրանք:

Վարսել (վասել) «գամել՝ մխել՝ խրել (հողի մեջ), մեխել (պատին)» (որից՝ **վարսաւորել** «գամել, մեխել», **վարսանգ** «սանդի տոռն, թակ») բառը Հ. Աճառյանը և Գ. Ջահուկյանը չեն ստուգաբանել [3, հ. 4, էջ 325: 13, էջ 708]: Իմաստից ելնելով՝ առաջարկում ենք այդ բառը կապել հ.-ե. **(s)u(e)-* «կտրել, ծակել» արմատի հետ՝ **վարս-ել** <**(s)uor-k'-* <**(s)uor-* <**(s)u(e)-* «կտրել, ծակել», որտեղ **k'*-ն և **r*-ն աճականներ են:⁷

Վարսամ «գավազան, փայտ, բիր, ցից» բառը Հ. Աճառյանը երկմտելով նմանեցրել է պարսկ. *barsam* «բարսմունք, ճյուղերի կապոց» ծիսական բառի հետ [3, հ. 4, էջ 325]: Գ. Ջահուկյանը կասկածով համաձայն է այս կարծիքին [13, էջ 708]: Սակայն այս բառը թե՛ ձևով և թե՛ իմաստով նման է վերոհիշյալ **վարսանգ** «սանդի տոռն, թակ» բառին (**-անգ** ածանցի համար հմմտ. *ժլ-անգ* «փերթ», *պահ-անգ*, *դրաս-անգ*, *ժառ-անգ* ևն): Ուստի առաջարկում ենք **վարս-ամ** <**(s)uor-k'-* <**(s)uor-* <**(s)u(e)-* «կտրել, ծակել» ստուգաբանությունը, որտեղ **k'*-ն և **r*-ն աճականներ են (**-ամ/-ում/-ում** ածանցի համար հմմտ. *խար-ամ*, *խաշ-ամ*, *թառ-ամ*, *խորշ-ում*, *խոր-ում* «չոր խտտի խրձիկ», *կնգ-ում* ևն):

Աւեր «1. քանդված, կործանված, փչացած, 2. (բրբռ.) վնաս, չարիք, 3. վատ, քուռ, 4. անբան, ապաշնորհ» [9, հ. Ա, էջ 114] բառը Հ. Աճառյանը, հետևելով Հյուբշմանին, համարել է փոխառություն պահլ. ենթադրյալ **avēr-* ձևից [3, հ. 1, էջ 359-360]: Գ. Ջահուկյանը համաձայն է այդ կարծիքին [13, էջ 101]: Wiktionary-ն համարել է իրանական փոխառություն՝ համեմատելով պարթևերեն **wyrn* «ավերակ, կործանում», պահլ. **wyl'n'*, պարսկ. *virān* «ամայացնել, ավերել» ձևերի հետ և առանց նախաձև նշելու [16, աւեր]: Սակայն նկատի ունենալով վերոհիշյալ **վանդել** «ոչնչացնել, ավերել» բառի հետ իմաստային կապը և այն, որ **աւեր** արմատը լայն տարածում ունի բարբառներում և ավելի բազմազան իմաստներով, քան նշվում է իրանական ձևերի համար, առաջարկում ենք հ.-ե. նախալեզվից անմիջական ծագման վարկած՝ **աւեր** < **ա-վեր** <**(s)ue-r-* <**(s)u(e)-* «կտրել, ծակել» բանաձևով, որտեղ **r*-ն աճական է, **ա-**ն՝ նախահավելված: Կարելի է ենթադրել նաև, որ հ.-ե. **(s)u(e)-* արմատը պարզապես ունեցել է **(a)u(e)-* տարբերակ: Ի դեպ, որոշ բարբառներում **ավեր**-ին գուգահեռ կա **վերան** «ավերակ, քարուքանդ, ամայի» բառը [ՀԼԲԲ, Զ, 55], որ թերևս իրոք փոխառություն է պարսկ. *viran* «ավերել» ձևից:⁸

Վետ «1. ծակ, փոս, ական, 2. դանակով ճեղքած նշան մարմնի վրա, ցոռում» (որից՝ **վիտել** «ցտել, դաջել, ծակել, ճեղքել (մարմինը, մաշկը, նաեւ պատը)») բառը Հ.

⁷ Այլալեզու նույնարմատ իմաստային գուգահեռներից հիշենք՝ մ.իռ. *fracc* «ասեղ», լիտվ. *rāža-s* «քիստ», *raži-s* «ստև» [14, **wrāg'h-* «փուշ, ասեղ»], ռուս. *pezatʹ* «կտրել, ծակել, հերձել, փորագրել» (<**werəg'-*, **wrēg'-* «ծակել, կտրել») [17, *pezatʹ*]:

⁸ Ս. Մախապյանը **վերան**-ը համարել է փոխառություն թուրքերենից [11, հ. 4, էջ 338], որն իր հերթին փոխառված է պարսկերենից [16, *viran*]:

Աճառյանը և Գ. Ջահուկյանը ներկայացրել են վլետ «ծփանք, ալիք» բառի⁹ հետ բաղադրված խառնված, չնայած ակնհայտ է, որ դրանք համանուններ են, և կենտրոնացել են միայն «ծփանք» իմաստի վրա [3, հ. 4, էջ 336: 13, էջ 710]: Փաստորեն վլետ «ծակ, ցտուս» հնացած բառը մնացել է անտեսված, չստուգաբանված: Իմաստից ելնելով՝ առաջարկում ենք այդ բառը ևս կապել հ.-ե. *(s)u(e)- «կտրել, ծակել» արմատի հետ՝ վլետ <*(s)uēi-d- <*(s)u(e)- «կտրել, ծակել», որտեղ *d-ն աճական է:¹⁰

Վտառ «մարմնի վրայի անցք (բերան, ականջ, քթանցք, հետանցք ևն)» (որից՝ **վտառանք** «կնոջ հետույք՝ երաստան») հնացած բառը¹¹ Հ. Աճառյանը չի ստուգաբանել [3, հ. 4, էջ 351]: Գ. Ջահուկյանը համարել է իրանական փոխառություն ենթադրյալ *vi-tarr-ձևից, որը համեմատել է **վտար-ել** «վանել, վոնդել» (<իրան. vi-tar «վրայից անցնել») համանուն բառի հետ [13, էջ 714]: Բայց իմաստային առումով սա համոզիչ չէ: Իմաստից ելնելով՝ առաջարկում ենք այդ բառը ևս կապել հ.-ե. *(s)u(e)- «կտրել, ծակել» արմատի հետ՝ **վտառ** <*(s)u-տա <*(s)uē-d- <*(s)u(e)- «կտրել, ծակել» ստուգաբանական բանաձևով, որտեղ *d-ն աճական է (-**տա/-իտ/-ուտ** ածանցի համար հմմտ. *մաճ-տա, մաց-տա, պայծ-տա, ցանց-տա, կայտ-տա, կայտ-իտ, կնճ-իտ, ծակ-ուտ, ճմ-ուտ, ակն-ուտ* ևն):¹²

Վիրապ «1. խոր փոս, գուբ, ցամաք հոր, 2. գետնափոր բանտ, զնդան» բառը Հ. Աճառյանը չի ստուգաբանել [3, հ. 4, էջ 343]: Գ. Ջահուկյանը ենթադրել է իրանական փոխառություն՝ «բայց բուն աղբյուրը չի հավաստված» վերապահությամբ [13, էջ 712]: Իմաստից ելնելով՝ առաջարկում ենք այդ բառը ևս կապել հ.-ե. *(s)u(e)- «կտրել, ծակել» արմատի հետ՝ **վիր-ապ** <*(s)uēr- <*(s)uē-r- <*(s)u(e)- «կտրել, ծակել» ստուգաբանական բանաձևով, որտեղ *r-ն աճական է (-**ապ/-իպ/-եպ/-էպ** ածանցի համար հմմտ. *կաճ-ապ (բուս.), կար-ապ, խժ-ապ «վրակար», խժ-իպ «1. եղունգի փուշ, 2. խժապ», կլ-էպ, կճ-էպ, ծլ-էպ, խժ-էպ, ստ-էպ* ևն):¹³

Վիհ (վիրի) «1. անդունդ, խորություն, խոր փոս, գուբ, 2. երկրի պատռվածք, խոր-խորատ, գահավանդ, 3. (փխբ.) անջրպետ, 4. (փխբ.) գերեզման, դժոխք» բառը Հ. Աճառյանը չի ստուգաբանել [3, հ. 4, էջեր 339-340]: Գ. Ջահուկյանը ենթադրել է իրանական փոխառություն՝ «բայց բուն աղբյուրը չի հավաստված» վերապահությամբ [13, էջ 711]: Ելնելով **վիր-ապ** բառի հետ իմաստային առնչությունից՝ առաջարկում ենք **վիհ** բառը ևս կապել հ.-ե. *(s)u(e)- «կտրել, ծակել» արմատի հետ՝ **վիհ** <վիր-հ <*(s)uēr-ti- <*(s)uē-r-

⁹ Այս **վլետ** «ալիք, ծփանք» համանունի ստուգաբանությունը տե՛ս [6, էջ 39]:

¹⁰ Այլալեզու նույնարմատ իմաստային զուգահեռներից հիշենք՝ անգլ.-սաքս. *sweord*, հ.իսլ. *sverð* (<*(s)wer-ða-) «կտրող՝ խոցող զենք» [15, № 1944, sver-4], մ.կիմր. *gweint* «ես ծակեցի», *gwant*; *gwān* «դանակահարություն», կոռն. *yth ym-wanas* «հարվածել է», *gwane* «ծակել» [15, № 2070, uen-], հուն. *ρόγυνος* «կտրել, խախտել, կտրել», *ρόξίς*, լեւր. *րոփի* «ճեղքում, պոկում», լիտվ. *rėžiu*, *rėžti* «կտրել, ձևել, ճեղքել, պատռել, խազ, ակոս», *ráižau*, *ráižyti* «կտրվածք», ռուս. *Резать* «կտրել, մորթել, փորագրել» [15, № 2217, ырѣг-, ырѣг-, ырѣг-]:

¹¹ Սրա համանուններն են՝ **վտառ** «անասնախումբ, ձկնախումբ» և **վտառ-ել** «հասանել» [3, հ. 4, էջ 714]:

¹² Հմմտ. կիմր. *chwarren* «զեղձ» (<*(s)uorsinā) [15, № 1944, sver-4]:

¹³ Այլալեզու նույնարմատ իմաստային զուգահեռներից հիշենք՝ անգլ.-սաքս. *wrōtan* «փորել, քանդել», շվեդ. բրբռ. *rota*, *ruta* «փորել», հ.հնդկ. *pra-vraska-* «կտրվածք», հուն. *ρόνη* «խարտոց, քերիչ», անգլ.-սաքս. *writan* «փորել» [15., № 2168, *uer-7]:

<*(s)u(e)- «կտրել, ծակել» ստուգաբանական բանաձևով, որտեղ *r-ն աճական է, *-ti-ն՝ ածանց (հմմտ. բահ <*բարհ <*bhər-ti- [13, էջ 113]):

Վախ (վահ) «անդունդ, գահավեժ տեղ» (որից՝ վախուտ «ափափա, դժվարանցանելի ժայռոտ տեղ») հնացած բառը Հ. Աճառյանը չի ստուգաբանել [3, հ. 4, էջ 294]: Գ. Ջահուկյանը ենթադրել է իրանական փոխառություն՝ «բայց բուն աղբյուրը չի հավաստված» վերապահությամբ [13, էջ 701]: Այստեղ թերևս գործ ունենք վիհ հոմանիշի ձևափոխությունների (տարբերակների) հետ՝ ի-ա ձայնդարձային և հ-ի¹⁴ հերթագայական անցումներով (*վիհ > վահ > վախ*):

Վախ (վահ) «երկյուղ» բառը Հ. Աճառյանը չի ստուգաբանել [3, հ. 4, էջ 294-295]: Գ. Ջահուկյանը կասկածով ենթադրել է իրանական փոխառություն՝ համեմատելով պարսկ. bāk բառի հետ և հիշելով պախ-, պակ- հոմանիշ արմատները՝ որպես վախ-ի հնարավոր տարբերակներ [13, էջ 701]: Նա վերջիններիս համար նույնպես ենթադրել է իրանական ծագում՝ առանց սկզբնաղբյուր մատնանշելու [13, էջ 616]: Կարելի է ենթադրել, որ դրանք բառարգելի (տարբերի) պատճառով վախ «երկյուղ» բառի կամայական ձևափոխություններ են: Իսկ վախ (վահ) «երկյուղ» բառը, կարծում ենք, նույնարմատ համանուն է վախ (վահ) «անդունդ» բառին: Այդպես մտածելու տեղիք են տալիս մ.բ.գերմ. sorge «1. վախ, մտահոգություն, 2. վիշտ, 3. վտանգ» [14, *swergh- «հիվանդ լինել, տառապել», հ. լիտվ. veluokas «վախկոտ» [15, № 2133, *uel-8 «պատռել, վերք; գողանալ»] բառերը: Հետևաբար առաջարկում ենք վախ < վահ <*վարի <*(s)uər-ti- <*(s)uē-r- <*(s)u(e)- «կտրել, ծակել» ստուգաբանությունը, որտեղ *r-ն աճական է, *-ti-ն՝ ածանց (հմմտ. վիհ բառի վերոհիշյալ ստուգաբանությունը):

Վրին «վերք» հնացած բառը Հ. Աճառյանը համարել է փոխառություն պահլ. ենթադրյալ *vrin ձևից: Դա հաստատելու համար վկայակոչել է քրդ. brin «վերք» բառը [3, հ. 4, էջ 353]: Գ. Ջահուկյանը համաձայն է այս կարծիքին [13, էջ 715]: Սակայն քրդերեն բառը կարող է պարզապես հայերեն բառի նույնարմատ ցեղակիցը լինել՝ ինքնուրույն ծագումով: Ուստի առաջարկում ենք վրին <*վիր-ին <*(s)uēr- <*(s)uē-r- <*(s)u(e)- «կտրել, ծակել» ստուգաբանությունը, որտեղ *r-ն աճական է (-ին/-ան/-ոն ածանցի համար հմմտ. դարբ-ին, ոստ-ին, եղև-ին, գլ-ան, փակ-ան, արգել-ան, ոլոր-ան, ծամ-ոն, գլղ-ոն, կթ-ոն, դղ-ոն են):¹⁵

Վնաս «1. կորուստ, տուժում, տուգանք, 2. ձախողում, փորձանք, չարիք, աղետ, 3. մարմնական վնասվածք» (որից՝ վնասել «1. վիրավորել, խեղել, 2. փչացնել, խափանել, 3. կորուստ պատճառել») բառը Հ. Աճառյանը, հետևելով Հյուբշմանին, համարել է փոխառություն պահլ. ենթադրյալ *vinās «մեղք, հանցանք, ոճիր, պակասություն» (<*vi «ցած» + nać- «վնասել» հ.-ե. <*nek’-, *nok’- «կործանվել, ոչնչանալ») կազմությունից [3, հ. 4, էջեր 346-347]: Գ. Ջահուկյանը կրկնել է նույնը [13, էջ 713]: Wiktionary-ն համարել է փոխառություն իրանական gonāh ձևից [16, վնաս]: Սա չի կարող ստույգ լինել, քանի որ

¹⁴ Հ – իւ անցման համար հմմտ. պահլվկ – պահլկվկ, հեղձ – իւեղղ ևն:

¹⁵ Այլպեզու նույնարմատ իմաստային զուգահեռներից հիշենք՝ ռուս. рана <*նախապավ. *rana <*vrana «վերք», սանսկ. vraná «վերք», այր. varrē «վերք, պատռվածք» [16, рана], անգլ. wound «վերք, վիշտ, խոցել, վիրավորել, ցավեցնել», նախազերմ. *wundō «վերք, խոց» [16, wound]:

իրանական աղբյուրից հայերեն փոխառություններին բնորոշ չէ *q > վ* անցումը: Դարձ-յալ փորձելով հարցերը լուծել հայերենի շրջանակներում՝ առաջարկում ենք **վնաս** <*(s)uē-n-ak'- <*(s)u(e)- «կտրել, ծակել» ստուգաբանությունը, որտեղ *n-ն աճական է, *-ak' >-աս-ը՝ ածանց (հմմտ. *մաղ-աս* «լորձ»):¹⁶

Վտանգ «սպառնալիք, աղետի՝ փորձանքի՝ վնասի հնարավորություն, ռիսկ, երկյուղալի դրություն, վախ» բառը Հ. Աճառյանը, ըստ Հյուբշմանի, համարել է փոխառություն պահլ. ենթադրյալ *vitang (< հ.պրս. *vitanka- «1. նեղություն, վտանգ, դժբախտություն, 2. տազնապ, երկյուղ» <vi- «ցած» + tanč «սեղմել, ճնշել, նեղել») ձևից [3, էջ 4, էջ 350]: Գ. Ջահուկյանը [13, էջ 714] և Wiktionary-ն [16, վտանգ] կրկնել են նույնը: Սակայն նկատի ունենալով վերոհիշյալ **վախ** բառի հետ իմաստային ընդհանրությունը՝ կարելի է բառը հայերենի շրջանակներում համարել ածանցավոր՝ արմատը անմիջականորեն բխեցնելով հ.-ե. նախաձևից՝ **վտանգ** <*(s)uē-d- <*(s)u(e)- «կտրել, ծակել» բանաձևով, որտեղ *d-ն աճական է (-անգ ածանցի համար հմմտ. *ծլ-անգ* «փերթ», *պահանգ*, *ժառանգ*, *դրասանգ*, *վարսանգ* և այլն):

Վթար «1. վտանգ, 2. վնաս, խափանում, շարքից դուրս գալը, 3. վնասվածք, ավերում, խաթարում, 4. աղետ» բառը Հ. Աճառյանը և Գ. Ջահուկյանը համարել են հավաստի ստուգաբանություն չունեցող [3, հ. 4, էջ 337: 13, էջ 711]: **Վտանգ** բառի հետ իմաստային ընդհանրությունից ելնելով՝ առաջարկում ենք **վթար** <*(s)uē-t-āro- <*(s)u(e)- «կտրել, ծակել» ստուգաբանությունը, որտեղ *t-ն աճական է (*-ero/-āro >-ար ածանցի համար՝ հմմտ. *արդար*, *հարմար*, *մոլար*, *երկար*, *դալար*, *գալար* և այլն [տե՛ս 13, էջ 800]):

Գայթ (գիթ) «1. սայթաքում, սխալ, մոլորություն, 2. խոչ, խուրթ, 3. ծուղակ» (որից՝ **գայթել** «1. սայթաքել, սոթ տալ, 2. սխալվել, մոլորվել, շեղվել», **գայթոտ** «սխալական», **գայթակղել (գայթագղել)** «մոլորեցնել, սխալեցնել, խելքից հանել», **գէթ** (բրբռ.) «վնաս, հանցանք», **անզէթ** (բրբռ.) «անվնաս», **գիթվոր** (բրբռ.) «մեղապարտ, հանցավոր», **գթել** «սայթաքել, մոլորվել, սխալվել, կործանվել», **կթոտ** (բրբռ.) «գայթող, դողդոջուն, սկար, թույլ», **կթոտել (գթոտել)** «սկարանալ, թուլանալ ծավվել (ոտքերը)», **գթգթան** «դողդոջուն, դողդոջացող» [11, հ. 1, էջ 434])¹⁷ բառը Հ. Աճառյանը չի ստուգաբանել [3, հ. 1, էջեր 510-511]: Գ. Ջահուկյանը կասկածով կապել է հ.-ե. *uoi-(h)-՝ <*uei- «պտտել, ծռել» արմատի հետ [13, էջ 148]: Սակայն նկատի ունենալով հուն. *ἀάω* «մոլորեցնել, խախտել, վնասել», *ἀᾶ-τη* > *ᾶτη* «մոլորեցում, վնաս, մեղք», *ἀτηρός* «մոլորեցված» [15, № 2069, *uā-1, uō-, uō- «խփել, խոցել, վիրավորել», ռուս. *хворый* «հիվանդոտ, վատառողջ» [14, *swer- «թարախտել», մ.ս.գերմ. *wlame* «թուլություն» [15, № 2133, *uel-8 «պատռել, վերք; գողանալ»]

¹⁶ Այլալեզու նույնարմատ գուգահեռներից են՝ ռուս. *вред* «վնաս» [17], *вредить* «վերք, թարախապալար», *вередить* «վերքը բորբոքել», սերբ.-խորվ. *вријед* «վնասվածք», չեխ. *vřed*, սլովակ. *vred*, լեհ. *wrząd*, վ.լուժ. *břod*, ն.լուժ. *fod*, լատվ. *ap-virde*, «թարախապալար», հ.բ.գերմ. *warza*, հ.իսլ. *warta*, ն.բ. գերմ. *Warze* «գորտնուկ, կոծիծ», հ.հնդկ. *várdhati* «աճում է», ավեստ. *xvara-* «վերք, խոց», հ.բ. գերմ. *swēran* «հիվանդանալ» [17, *вред*], նախապավ. *verds «1. վերք, խոց, 2. վնաս, 3. քեն, դի, չարակամություն» [16, *вред*]:

¹⁷ Թվում է **գայթ**-ի հետ է կապված նաև **որոգայթ** «ծուղակ, թակարդ» բառը, սակայն դրա ճիշտ կազմությունն է **որոգ**-այթ (<*ro-՝ *reu- պատռել, քանդել, փորել») [13, էջ 608]:

նույնարմատ բառերը՝ կարելի է դրանց ընդհանուր *(s)u(e)- «կտրել, ծակել» նախաձևից բխեցնել նաև այս բառը՝ **գայթ** <*(s)u(i)-t- կամ *(s)u(i)-t- <*(s)u(e)- ստուգաբանական բանաձևով, որտեղ *t-ն աճական է:

Վրեպ «1. սխալ, թյուր, ծուռ, խոտոր, շեղ, 2. դատարկ, թափուր» (որից՝ բրբռ. **որեպ** «հագուստի շեղ կտրված ձևը», **վրիպել** «սխալվել, մոլորվել, գայթել») բառը Հ. Աճառյանը համարել է փոխառություն պահել. ենթադրյալ *virep ձևից [3, հ. 4, էջ 353]: Գ. Ջահուկյանը համաձայն է այս կարծիքին [13, էջ 715]: Նկատի ունենալով, որ սա իմաստային սերտ առնչություն ունի վերոհիշյալ **գայթ** բառի հետ՝ հնարավոր ենք համարում դրանց նաև ծագումնաբանական կապը և առաջարկում **վրեպ** <*վիր-էպ <*(s)uē- <*(s)u(e)-r- <*(s)u(e)- «կտրել, ծակել» ստուգաբանությունը, որտեղ *r-ն աճական է (-**էպ/-սպ** ածանցի համար տե՛ս վերը՝ **վիրասպ** բառի առիթով):

Գամ «բևեռ, մեխ, չիվի» բառը Հ. Աճառյանը չի ստուգաբանել [3, հ. 1, էջեր 507-508]: Գ. Ջահուկյանը այս բառը նույնացրել է դրա **գամ** «ելք, հնար, միջոց, հենարան, հենակետ, կովան, անգամ, հեղ» համանունի հետ և, հետևելով Հյուբշմանին, կասկածով համարել «փոխառություն իրանական աղբյուրից, հմմտ. ավ. gāma, մ. պ. gām «քայլ». իրանական բառը կարող էր ունենալ հայերենին մոտ իմաստ» [13, էջ 147]: Այս ստուգաբանությունը եթե կարող է ընդունելի լինել երկրորդ համանունի համար («ելք, հնար...»), ապա իմաստային առումով հարմար չէ առաջինի դեպքում («մեխ, բևեռ»): Ուստի, նկատի ունենալով այս բառի բնիմաստում «ծակել» բաղադրիչի առկայությունը, առաջարկում ենք **գամ** <*(s)u-m- <*(s)u(e)- «կտրել, ծակել» ստուգաբանությունը, որտեղ *m-ն աճական է:

Գայլիկոն (գելիկան) «ծակելու գործիք, շաղափ, գչիր» բառը Հ. Աճառյանը չի ստուգաբանել [3, հ. 1, էջ 513]: Գ. Ջահուկյանը կասկածելի է համարել հ.-ե. *uel- «պտտել, ոլորել» արմատի հետ կապը, սակայն այլ առաջարկ չի արել [13, էջ 148]: Նկատի ունենալով, որ թեև կասկածով, բայց վերոհիշյալ *(s)uer- «կտրել, ծակել» արմատից է բխեցվում նախապլավ. *svērdēlo (որից՝ ռուս. сверло «գայլիկոն») հոմանիշը [15, № 1944, *suer-4: 17, сверло]՝ առաջարկում ենք **գայլ-իկ-ոն** <*(s)u(i)-l- կամ *(s)u(i)-l- *(s)u(e)- «կտրել, ծակել» ստուգաբանությունը, որտեղ *l-ն աճական է, **-իկ-ը** և **-ոն** -ը՝ ածանցներ (**ոն/-ան/-ին**-ի համար տե՛ս վերը՝ **վրին** բառի առիթով):¹⁸

Գչիր «գայլիկոն, շաղափ» բառը Հ. Աճառյանը ենթադրել է (*երկաթի գրչոք* «գրիչներով» (*ծակոտեցին*) > *գչոք* սխալագրություն և դրանից հետագործ վերականգնմամբ *գչիր* ձևի գոյացում [3, հ. 1, էջեր 599-600]: Դրան համաձայն է Գ. Ջահուկյանը [13, էջ 174]: Բայց սա չապացուցված ենթադրություն է: Հետևաբար, նկատի ունենալով **գայլիկոն** բառի հետ հոմանշությունը, առաջարկում ենք **գչիր** <*գիչ-իր <*(s)uē-k^w- <*(s)u(e)- «կտրել, ծակել» ստուգաբանությունը, որտեղ *k^w-ն աճական է¹⁹ (-**իր/-ար/-որ/-ուր** ածանցի համար հմմտ. *թմ-իր, մոծ-իր, խտ-իր, գալ-ար, հաճ-ար, պղտ-որ, տկճ-որ, խանձ-ուր* «խանձիլ», *մր-ուր* են):

¹⁸ Այլ գուգահեռներից՝ հմմտ. մ.բ.գերմ. swērt, հ.իսլ. svērd «թուր» [17, сверло]:

¹⁹ Արմատավերջի չ-ի համար հմմտ. **գոչ** <*uok^w-io- [13, էջ 168]: Այս դեպքում *-io ածանց չենք ենթադրում, քանի որ առկա է **-ին** ածանց, որի **ի-**ն նույնպես կարող էր *k^w>չ անցման պատճառ դառնալ:

Վիրալ (վիրայել) «խուզել, սափրել, մազ կտրել» բառը Հ. Աճառյանը, հետևելով Հյուբեր-մանին, համարել է փոխառություն պահել. *vīrāyam* < *vīrāstan* «հարդարել» ձևից [3, հ. 4, էջ 343]: Գ. Ջահուկյանը համաձայն է այս կարծիքին [13, էջ 712]: Առաջարկում ենք, որպես վերոհիշյալ **գերծուլ** բառի հոմանիշի՝ այս բառի բնիկ հայկական ծագման վարկած՝ **վիր-ալ** <*(s)uēr- <*(s)uē-r- <*(s)u(e)- «կտրել, ծակել» ստուգաբանական բանաձևով, որտեղ *r-ն աճական է (**վիրալ-ել** տարբերակի դեպքում առկա է **-ալ** ածանց, որի համար հմմտ. *առարկ-այ, հիմ-այ, արք-այ, ան-ուղղ-այ, ան-զգ-այ, մոր-այ, յոր-այ* են [տե՛ս 10, էջեր 88-89]):

Վիաստ «1. հուսահատ, հույսը կտրած, 2. (հնցծ.) լքված» բառը Հ. Աճառյանը չի ստուգաբանել [3, հ. 4, էջ 345]: Գ. Ջահուկյանը ենթադրել է իրանական փոխառություն՝ «բայց բուն աղբյուրը չի հավաստված» վերապահությամբ [13, էջեր 712-713]: Նկատի ունենալով այս բառի բնիմաստում «կտրել» բաղադրիչի առկայությունը՝ առաջարկում ենք **վիաստ** <*(s)u(e)-ատ <*(s)u(e)-h- <*(s)uēr-ti- <*(s)uē-r- <*(s)u(e)- «կտրել, ծակել» ստուգաբանությունը, որտեղ *r-ն աճական է, *-ti-ն՝ ածանց, որի մասին տե՛ս վերը՝ **վիհ** բառի առիթով (**-ատ** ածանցակերպի համար հմմտ. *խրամ-ատ, խորխոր-ատ, կիս-ատ, պոչ-ատ, քն-ատ, հեր-ատ, գուն-ատ* են): **Վիաստ** բառում «հատել» իմաստային բաղադրիչի կրկնության համար հմմտ. *խրամատ* (*խրամ* [**khrəm-* **(s)ker-* «կտրել» [13, էջ 354]] + *ատ* «հատել, կտրել»), *կիսատ* (*կէս* [**skē-k-* <*(s)uē- <*(s)u(e)- «կտրել, հատել» [7]] + *ատ* «հատել, կտրել»), *վերամբարձ* (*վեր+ամ+բարձ* <*(s)uē-r- <*(s)u(e)- «կտրել, բարձր» [13, էջ 121]), *վայրէջք* (*վայր* «վար, ցած, ներքև» + *էջք* «ցած գնալը, ներքևելը»), *խելամիտ* (*խելք* և *միտք* հոմանիշներ են) և այլ իմաստային կրկնավորները:

Երէթ (երեթ) «հալումաշ, ծուրած, դժգույն, նիհար, ցամաքած, խեղճ ու կրակ, ապականյալ» բառը Հ. Աճառյանը չի ստուգաբանել [3, հ. 2, էջ 52]: Գ. Ջահուկյանը, հիմնվելով «Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի»-ի տված «ճեղքված, ճաքճքած» (՝) իմաստի վրա {5, երէթ} (որը Հ. Աճառյանը համարել է կամայական ու անտեղի), կասկածով կապել է հ.-ե. **krei-t-*՝ **(s)ker-* «կտրել» արմատին [13, էջ 224]: Կարծում ենք՝ ավելի հավանական է այս բառի ձևային առնչությունը վերոհիշյալ **երիթ** բառի հետ և իմաստային ընդհանրությունը վերոհիշյալ **կթոտել** «տկարանալ», **վանդել** «հիվանդանալ» բառերի հետ՝ **երէթ (երեթ)** < եր-էթ/-էթ <*(s)u(e)-er-eit-²⁰ <*(s)uē-r- <*(s)u(e)- «կտրել, ծակել» ստուգաբանությամբ, որտեղ *r-ն աճական է, **-էթ/-էթ/-իթ/-աթ/-ոթ/-ութ**-ը՝ ածանց (հմմտ. *փայթ-էթ, եր-իթ, կնճ-իթ, կող-կող-իթ, գավ-իթ, խրճ-իթ, փայթ-աթ-ել, փոթ-ոթ, սոռ-ոթ-այ, խարխու-ութ, մո-ութ*): Ընդ որում՝ **երէթ** բառի «ճեղքված, ճաքճքած» կասկածելի իմաստը ևս լիովին տեղավորվում է ստուգաբանական այս վարկածի մեջ:

ԵՉՐԱՀԱՆԳՈՒՄ. Այսպիսով ներկայացրինք հայերեն մի շարք բառեր (**վարսել, վարսամ, աւեր, վիտել, վտառանք, վիրապ, վիհ, վախուտ, վախ, վրին, վնաս, վտանգ, վթար, գայթ, վրէպ, գամ, գայլիկոն, գչիր, վիրալ, վիաստ, երէթ** և այլն, որոնք մինչ այժմ համարվել են կա՛մ անհայտ ծագման, կա՛մ վիճարկելի ստուգաբանությամբ, կա՛մ փոխառություն այլ լեզվից: Հնչյունային, ձևային և իմաստային վերլուծությունների հիման վրա առաջարկվել են այդ բառերի ստուգաբանության նոր վարկածներ, որոնց հա-

²⁰ Այստեղ առկա է ք սկզբնահնչյունի անկում, մի երևույթ, որ բնորոշ է հ.-ե. նաև այլ լեզուների, հմմտ. վերը՝ ծանոթություն 7, 10, 13:

մաձայն՝ դրանք սերված են հ.-ե. *(s)u(e)- «կտրել, ծակել» արմատից: Դրանցից սերված հայերեն բառերը կազմում են հոմանիշային խմբեր (**վարսել – գամել, վէտ «ծակ» – վտառ «անցք», վնաս – վթար, վիրապ – վիհ – վախ «անդունդ», վերք – վրին, գերծանել – վիրալ, գայլիկոն – գչիր, վախ «ահ» – վտանգ, գայթ – վրէպ**), որոնք առնչվում են իմաստային հանրության կապերով: Դրանց միջև փորձել ենք տեսնել նաև ձևային-ծագումնաբանական ընդհանրություն՝ հիմնավորելով դա ներքին ու արտաքին համեմատություններով և ստուգաբանական բանաձևմներով: Հատկանշական է, որ հոդվածում որպես հ.-ե. ծագման բնիկ հայերեն բառեր ներկայացվածներից մի քանիսը **վ սկզբնահնչյունով են (վարսել, վարսամ, վիտել, վտառանք, վիրապ, վիհ, վախուտ, վախ, վրին, վնաս, վտանգ, վթար, վրէպ, վիրալ, վհատ)**, և դա օրինաչափ երևույթ է, այլ ոչ թե շեղում:

Գ ր ա կ ա ն ու թ յ ու ն

1. **Աղայան Է.**, *Բառարանական և ստուգաբանական հետազոտություններ*: Եր.: ՀԳԱ հրատ.: 1974: 168 էջ:
2. **Աճառյան Հ.**, *Հայոց լեզվի պատմություն*, հ. 1: Երևան: Հայպետհրատ: 1940: 357 էջ:
3. **Աճառյան Հ.**, *Հայերեն արմատական բառարան*, հհ. 1-4: Երևան: ԵՊՀ հրատ.: 1971-1979: 2705 էջ:
4. **Աճառյան Հ.**, *Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի*, հ. 6: Երևան: ՀԳԱ հրատ.: 1971: 846 էջ:
5. **Աւետիսեան Գ., Սիւրմէլեան Խ., Աւգերեան Մ.**, *Նոր բառգիրք հայկազնան լեզուի*, հհ. 1-2: Վենետիկ: 1836-1837: 2235 էջ:
6. **Չաքարյան Հ.**, *Հայերենի վ- սկզբնահնչյունի հնդեվրոպական ծագման մասին // «Հայոց լեզվի պատմական ուսումնասիրության արդի խնդիրներ» (գիտական հոդվածների ժողովածու)*: Երևան: «Գիտություն»: 2019: Էջեր 34-45:
7. **Չաքարյան Հ.**, *Կեղեքել, խողխողել, քակ(տ)ել, կէս և մի քանի այլ բառերի ստուգաբանություն // «Արդի հայերենագիտության խնդիրները» խորագրով առցանց գիտաժողով*, ՀԳԱ ԼԻ: Երևան: 2020 / http://language.sci.am/sites/default/files/hovannes_zakaryan.pdf (դիտվել է 30.08.2023):
8. **Չաքարյան Հ.**, *Հ.-ե. *(a)u(e)- արմատից սերված հայերեն մի քանի բառերի ստուգաբանություն // «Հայերենագիտական առցանց գիտաժողով»*, ՀԳԱ ԼԻ: Երևան: 2021 / http://language.sci.am/sites/default/files/zakaryan_hovhannes_0.pdf (դիտվել է 21.07.2023):
9. *Հայոց լեզվի բարբառային բառարան*, հհ. Ա-Է: Երևան: «Գիտություն»: 2001-2012: 2792 էջ:
10. *Հայոց լեզվի պատմական քերականություն*, հ. 2: Երևան: ՀԳԱ հրատ.: 1975: 384 էջ:
11. **Մալխասեանց Ս.**, *Հայերեն բացատրական բառարան*, հհ. 1-4: Երևան: ՀՍՍՌ պետ. հրատ.: 1944-1945: 2409 էջ:
12. **Ջահուկյան Գ.**, *Հայոց լեզվի պատմություն. նախագրային ժամանակաշրջան*: Երևան: ՀԳԱ հրատ.: 1987: 748 էջ:
13. **Ջահուկյան Գ.**, *Հայերեն ստուգաբանական բառարան*: Երևան: «Ասողիկ»: 2010: 820 էջ:
14. **Nikolaev S.** *Database of Indo-European etymology* / <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/response.cgi?root=config&morpho=0&basename=data\ie\piet&first> (դիտվել է 24.09.2022):
15. **Pokorny J.** *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern-München, 1959 / <http://dnghu.org/indoeuropean.html> (դիտվել է 24.09.2022) :
16. *Wiktionary* / <https://en.wiktionary.org/wiki> (դիտվել է 30.01.2024):
17. *Викисловарь* / <https://ru.wiktionary.org/wiki> (դիտվել է 30.01.2024):

References

1. **Aghayan E.** Lexicological and Etymological Studies [*Baraqnakan yev stugabanakan hetazotuthyunner*], Yerevan, Arm. SSR AS Press, 1974, 168 p. (In Armenian)
2. **Atsharyan H.** History of the Armenian language [*Hayoc lezvi patmuthyun*], vol. 1, Yerevan, ASSR State Press, 1940, 357 p. (In Armenian)

3. **Atsharyan H.** Armenian Root Dictionary [*Hayeren armatakan bararan*], vol. 1-4, Yerevan, YSU Press, 1971-1979, 2705 p. (In Armenian)
4. **Atsharyan H.** Complete Grammar of the Armenian Language [*Liakatar qerakanuthyun hayoc lezvi*], vol. 6, Yerevan, Arm. SSR AS Press, 1971, 846 p. (In Armenian)
5. **Avetiqaean G., Siwrmelean Kh., Awgerean M.** A New Dictionary of the Haikazian Language [*Nor bargirq haykazean lezui*], vol. 1-2, Venice, 1836-1837, 2235 p. (In Armenian)
6. **Zakaryan H.**, About Indo-European Origin of the Armenian Initial Sound վ- [*Hayereni v- skzbnahnyuni hndevropakan tsagman masin*] // «Contemporary problems of the historical study of the Armenian language» (Collection of Scientific Articles), Yerevan, «Gituthyun», 2019, pp. 34-45. (In Armenian)
7. **Zakaryan H.** Etymology of Armenian Words կնդկել, խոդխոդել, քակ(ս)ել, կէս and Several Other Words [*Kegheqel, khoghkhoghel, qak(t)el, kes yev mi qani ayl bareri stugabanuthyun*] // Online conference entitled "Problems of Modern Armenology", NAS RA LI, Yerevan, 2020 / http://language.sci.am/sites/default/files/hovannes_zakaryan.pdf (In Armenian)
8. **Zakaryan H.** Etymology of Some Armenian Words Derived from PIE Root *(a)u(e)- [*H.-ye. *(a)u(e)-armatic servats hayeren mi qani bareri stugabanuthyun*] // «Armenological Online Conference», NAS RA LI, Yerevan, 2021/http://language.sci.am/sites/default/files/zakaryan_hovhannes_0.pdf (In Armenian).
9. A dialect dictionary of the Armenian language [*Hayoc lezvi barbarayin bararan*], vol. 1-7, Yerevan, «Gituthyun», 2001-2012, 2792 p. (In Armenian)
10. Historical Grammar of the Armenian Language [*Hayoc lezvi patmakan qerakanuthyun*], vol. 2, Yerevan, Arm. SSR AS Press, 1975, 384 p. (In Armenian)
11. **Malkhaseanc S.** Armenian Explanatory Dictionary [*Hayeren bacatrakan bararan*], vol. 1-4, Yerevan, ASSR State Press, 1944-1945, 2409 p. (In Armenian)
12. **Jahukyan G.** History of the Armenian Language. Prescriptive Period [*Hayoc lezvi patmuthyun. Nakhagravin zhamanakashrjan*], Yerevan, Arm. SSR AS Press, 1987, 748 p. (In Armenian)
13. **Jahukyan G.** Armenian etymological dictionary [*Hayeren stugabanakan bararan*], Yerevan, «Asoghik», 2010, 820 p. (In Armenian)
14. **Nikolaev S.** Database of Indo-European etymology / <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/response.cgi?root=config&morpho=0&basename=\data\ie\piet&first>
15. **Pokorny J.** *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern-München, 1959 / <http://dnghu.org/indoeuropean.html>
16. Wiktionary / <https://en.wiktionary.org/wiki>
17. Викисловарь [Wikislovar] / <https://ru.wiktionary.org/wiki> (In Russian)

Ընդունվել է / Принята / Received on: **16. 02. 2024**
Գրախոսվել է / Рецензирована / Reviewed on: **20. 03. 2024**
Հանձնվել է տպ. / Сдана в пч. / Accepted for Pub: **15. 06. 2024**

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Հովհաննես Լևոնի ՉԱԶԱՐՅԱՆ՝ բան.գիտ. թեկնածու, դոցենտ,
«Տաթև» ԳԿՀ լեզվաբանության բաժանմունքի ղեկավար, Երևան, ՀՀ,
Էլ. հասցե՝ hovzakaryan@yahoo.com, <https://orcid.org/0009-0000-8168-7622>

Hovhannes Levon ZAKARYAN: PhD in Philology, Associate Professor,
the Head of Linguistic Department of "Tatev" CRE, Yerevan, RA,
e-mil: hovzakaryan@yahoo.com, <https://orcid.org/0009-0000-8168-7622>

Оганес Левонович ЗАКАРЯН: кандидат филол. наук, доцент,
руководитель лингвистического отдела НОК "Татев", Ереван, РА,
эл. адрес: hovzakaryan@yahoo.com, <https://orcid.org/0009-0000-8168-7622>